

ПЛАН - КОНСПЕКТ

уроку предмету "Захист України "

Зміст уроку.

РОЗДІЛ 2. Збройні Сили України на захисті України. (5 години).

Тема 3. Основи міжнародного гуманітарного права. (2 години).

Питання 1. Історія міжнародного гуманітарного права.

Питання 2. Основний зміст міжнародного гуманітарного права.

Питання 1. Історія міжнародного гуманітарного права.

МГП - це сукупність міжнародно-правових норм, які спрямовані на захист жертв збройних конфліктів і встановлюють заборону або обмеження методів та засобів ведення війни, а також відповідальність за порушення певних принципів і норм.

• Основні принципи права збройних конфліктів

Нормативними джерелами основних принципів міжнародного права є Статут ООН, Декларація про принципи міжнародного права 1970 р.. Гельсінський заключний акт Наради з безпеки і співробітництва у Європі (НБСЄ) 1975 р., їх нормативний зміст розкрито й у низці інших міжнародно-правових актів. Положення, що містять юридичні зобов'язання держав дотримуватись цих принципів, містяться у сотнях багатосторонніх та двосторонніх договорів. **До основних принципів міжнародного права належать: принцип незастосування сили та погрози силою; територіальної цілісності; непорушності кордонів; рівноправності й самовизначення народів; мирного розв'язання спорів; поваги прав та основних свобод людини; добросовісного виконання міжнародних зобов'язань; суверенної рівності держав; невтручання у внутрішні справи і принцип співробітництва.**

Міжнародне гуманітарне право також захищає людину від наслідків війни, тому стосується кожного з нас. За яких обставин можна посилатися на це право і який захист воно може забезпечити?

Мета МГП - пом'якшити страждання людей, які потрапили до рук противника як військовополонені, серед яких є хворі, потерпілі від корабельної аварії або цивільні особи.

Засновники сучасного гуманітарного права - два громадянина Швейцарії Андрі Дюнан і Гійом Андрі Дюфур відіграли визначальну роль у становленні засад МГП. Дюнан у 70-х рр. XIX ст. пропонував: "В екстраординарних випадках, коли збираються керівники військової справи різних національностей, чому б їм не скористатися таким зібранням, щоб розробити які-небудь міжнародні, карні й обов'язкові правила, які, раз прийняті й затверджені, послужили б заснуванням Організації надання допомоги пораненим у різних державах Європи". Ця ідея стала реальною, коли п'ять засновників **Міжнародного Комітету Червоного Хреста**, що поклав початок Міжнародному рухові Червоного Хреста, запропонували швейцарському уряду скликати Дипломатичну конференцію, в роботі якої брали участь представники 16 держав. **1864 р. була прийнята перша**

Женевська конвенція, що базувалася на ідеалах Дюнана і торкалась питання поліпшення долі поранених і хворих під час сухопутних війн. За останнє десятиріччя Міжнародний Комітет Червоного Хреста уклав угоди про статус МКЧХ більш ніж із 60 державами. Сьогодні в різних країнах світу працюють **74 постійні делегації МКЧХ, а його персонал нараховує понад 12 тис. осіб.**

Міжнародний Комітет Червоного Хреста відвідує військовополонених з метою ознайомлення з умовами їхнього утримання, за потреби займається репатріацією звільнених осіб; забезпечує доставлення повідомлень Червоного Хреста роз'єднаним членам сімей і з'єднує такі сім'ї; розподіляє гуманітарну допомогу серед найбільш уражених груп населення, які постраждали внаслідок воєнних дій; забезпечує медичними матеріалами лікарні та диспансери, що надають допомогу пораненим або хворим, які постраждали внаслідок воєнних дій; допомагає відновити систему постачання населенню питної води та проводить інші заходи в галузі санітари та гігієни в умовах надзвичайної ситуації; поширює серед осіб, які носять зброю, знання та правила поведінки щодо поранених, військовополонених чи цивільних осіб.

Перша **Женевська конвенція стала основою Міжнародного гуманітарного права.** У 1899 р. у Гаазі була підписана конвенція, яка розширила принципи Женевської конвенції від 1864 р. стосовно війни на морі. У 1906 р. положення Конвенції були вдосконалені та доповнені. У 1907 р. IV Гаазька конвенція визначила категорію комбатантів (ті що борються, воюють), яким надається статус військовополонених у випадку полону та які користуються особливим ставленням до них під час усього періоду перебування в полоні. Ці три конвенції ще раз підтвердили та розширили в 1929 р.

У 1949 р. були прийняті чотири Женевські конвенції, які чинні дотепер. Вони нараховують понад 400 статей, є правовим досягненням історичного значення, що вже понад 50 років забезпечує захист численним жертвам збройних конфліктів.

Основним завданням МГП є захист осіб, які не беруть безпосередньої участі у воєнних діях, а також тих, які перестали брати в них участь через хворобу, поранення або будь-яку іншу причину, незалежно від їхньої раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мови або інших ознак. Виходячи з цього, МГП визначає принципи ведення воєн і бойових дій.

Воєнна необхідність. Воюючі сторони не повинні завдавати своєму противникові збитків, що не відповідають цілям війни, які закінчуються знищенням або послабленням військової могутності противника. Тому **заборонено вести бойові дії чи нападати: на медичні формування; санітарно-транспортні засоби; цивільні об'єкти; культурні цінності; особливо небезпечні об'єкти; об'єкти цивільної оборони; санітарні зони (місцевості); місцевості, що не обороняються; демілітаризовані зони.**

Демілітаризована зона — встановлена міжнародним [договором](#) чи угодою територія, на якій заборонено зберігати старі й споруджувати нові укріплення, військово-промислові підприємства, тримати [війська](#).

Гуманність. Особа, виведена зі строю, а також ті, хто не беруть участі в бойових діях, мають право на повагу, захист і гуманне поводження. **Обмеження права сторін у виборі засобів і методів ведення воєнних дій.** Право сторін, що перебувають у конфлікті, вибирати методи і засоби ведення воєнних дій, не є безмежним.

Помірність. Способи нападу противника повинні відповідати чинникам опору та не бути надмірними. Саме тому у війні на сході України сторони конфлікту не застосовують авіаційних ударів та обмежили використання ствольної артилерії, танків і крупних калібрів мінометів.

Сторони, що перебувають у конфлікті, завжди повинні відрізняти комбатантів від цивільних осіб. Нападати можна лише на комбатантів і військові об'єкти.

Законодавство МГП умовно поділяють на чотири групи:

- договори про захист жертв війни (Женевське право або гуманітарне право);
  - договори про заборону або скорочення застосування деяких видів зброї (Гаазьке право або воєнне право);
  - договори про захист деяких об'єктів;
  - договори про міжнародну юрисдикцію (про право судового переслідування).
- Пригадайте, які кулі (снаряди) є надзвичайно небезпечними на війні і заборонені згідно з законами МГП. Відповідь-зі зміщенням осередком кулі, хімічні, бактеріологічні снаряди.

Засоби ведення війни - це зброя або інші засоби, вживані збройними силами тих, що воюють, для завдання шкоди і поразки супротивникові. До заборонених засобів ведення війни МГП відносить ті, які завдають зайвих страждань своїми вражаючими властивостями: кулі, що легко розгортаються або сплющуються в людському тілі; снаряди вагою менше 400 г, начинені вибуховими або займистими речовинами; отрути або отруєна зброя; снаряди, що мають єдине призначення - поширювати отруйні речовини; задушливі й інші отруйні гази і бактеріологічні засоби; бактеріологічна (біологічна) і токсична зброя; засоби дії на природне середовище; конкретні види звичайної зброї невибіркової дії та зброї, використання якої спричиняє надмірні пошкодження або страждання.

Наведемо приклади заборонених видів боєприпасів.

Експансивні (розривні, що розгортаються) кулі на сьогодні у військовій справі офіційно заборонені, проте їх широко використовують мисливці на великого звіра через їх потужну дію. Такий боєприпас, попадаючи в м'які тканини, різко збільшує свій діаметр, завдаючи найсильніші пошкодження внутрішніх органів.

Перші кулі такого типу з'явилися наприкінці XIX ст. і називалися "дум-дум" - за назвою передмістя Калькутти, де розташовувалася британська фабрика зброї. Це були кулі з м'якої сталі для патрона гвинтівки зі спіяною оболонкою на носі.

Попадаючи в ціль, куля розкривалася подібно до квітки. Здебільшого такі поранення були смертельними або спричиняли довічну інвалідність.

Сьогодні регулярні армії розривні кулі не застосовують і з міркувань гуманізму, і зі здорового глузду. Такий боєприпас вкрай неефективний щодо мети, захищеної бронезилетом. Проте правоохоронні органи різних країн активно використовують

патрони з експансивними кулями. Вони не дають рикошету, що важливо під час стрільби в людних місцях, і здатні гарантовано збити злочинця з ніг, ментально його знешкоджуючи.

Страшна зброя - напалм - стала широковідомою під час В'єтнамської війни.

Напалм є по суті в'язким бензином, легко запалюється, довго горить і липне до всіх поверхонь. Загасити його надзвичайно складно.

Напалм заборонили лише в 1980 р., коли в ООН були прийняті "Конвенція про заборону або обмеження застосування конкретних видів звичайної зброї" і пов'язаний з нею "Протокол про заборону або обмеження застосування запальної зброї".

Вид зброї - **касетні боєприпаси** потрапив під заборону порівняно недавно. У грудні 2008 р. у Дубліні 93 держави підписали Конвенцію щодо касетних боєприпасів, яка не допускає їх застосування у бойових діях.

Найчастіше в конфліктах застосовують авіаційні бомбові касети - тонкостінні авіабомби, набиті невеликими бойовими елементами масою до 10 кг. В одній касеті може бути до 100 таких "бомб" - протипіхотних, протитанкових, запальних та ін. Після того як літак скидає боєприпас, корпус авіабомби руйнується на певній висоті й десятки бойових елементів смертоносним дощем накривають величезну площу.

Боєприпаси, оснащені **білим фосфором**, формально заборонені додатковими протоколами від 1977 р. до Женевської конвенції про захист жертв війни. Цю зброю використовували ще під час Першої світової війни німецькі та британські війська.

Білий фосфор належить до групи самозаймистих запалювальних речовин, що горять з використанням кисню. Його надзвичайно важко загасити - особливо коли під рукою немає великої кількості води. Фосфорні боєприпаси завдають шкоди відкрито розташованій і прихованій живій силі, виводять з ладу техніку. Відомі випадки, коли подібна зброя буквально пропалювала людину наскрізь, а смертельно небезпечні задушливі гази, які утворюються під час горіння фосфору, знищували тих, кого щадив вогонь.

Протипіхотна міна, особливо натискної дії, часто не вбиває, а сильно калічить військовослужбовця. До того ж, не завжди мінні поля вдається знайти і знешкодити після завершення війни. Невідомо, скільки ще цих смертоносних закладок чекає в землі свого часу, але, за оцінками багатьох фахівців, їх кількість по всій Землі може становити кілька мільйонів.

Повна заборона на виробництво, використання та накопичення протипіхотних мін була прописана в Оттавській конвенції 1997 р., проте більшість країн (серед них - США, Росія і КНР) її не підписали. Ця зброя - улюблений засіб терору численних екстремістських організацій та партизанських рухів, які, як правило, в жодних міжнародних договорах участі не беруть. Отже, заборону протипіхотних мін можна вважати звичайною формальністю, що не вплинула на реальний стан справ.

Серед багатьох заборон зазначимо **заборону брати заручників під час військових дій**. **Заручник** — людина, захоплена з метою змусити когось (родичів заручника, представників влади) вчинити певні дії або утриматися від вчинення певних дій заради звільнення заручника, недопущення його вбивства чи нанесення серйозної шкоди його здоров'ю..

Для покарання країн та осіб, які порушують заборони і правила МГП, створено кілька інституцій. У 1998 р. було вирішено заснувати **Міжнародний карний суд**, у компетенції якого - військові злочини, для яких визначена універсальна юрисдикція. У 2002 р. договір про його створення набув чинності. Однак багато країн (зокрема, Росія, США і Китай) не підписали чи не ратифікували його. На міжнародній дипломатичній конференції, яка відбулася в Римі 1998 р., був прийнятий Статут Міжнародного кримінального суду (МКС), ратифікований 60 державами (необхідна кількість для визнання його чинності). Суд розпочав свою роботу 1 липня 2002 р.

У сучасному міжнародному праві підкреслюється думка про те, що будь-яка фізична особа неминуче піддаватиметься судовому переслідуванню за скоєння військових злочинів, злочинів проти людства. У таких випадках, коли національне законодавство певних держав "не помічає" подібних порушень МГП, порушники можуть притягатися до відповідальності на підставі вимог інших держав з боку Міжнародного кримінального суду.

• Категорії злочинів

Осіб, яких притягуватимуть до кримінальної відповідальності, умовно поділяють на дві групи:

- I група - основні військові злочинці, **винні за свої кримінальні накази і за кримінальні дії** безпосередніх виконавців. До цієї групи належать державні діячі, командири, дипломати, фінансисти та інші.
- II група - безпосередні виконавці вказаних наказів, офіцери й рядові солдати армій воюючих держав, втягнутих у збройний конфлікт.

Злочин проти людства - це діяння, які здійснюються у рамках широкомасштабного або систематичного нападу на будь-яких цивільних осіб:

- вбивство;
- винищення;
- поневолення;
- депортація або насильницьке переселення;
- ув'язнення або жорстоке позбавлення фізичної волі з порушенням основних норм міжнародного права;
- тортури;
- зґвалтування, сексуальне рабство, примушення до проституції, примусова вагітність, примусова стерилізація або будь-які інші види сексуального насильства зіставної тяжкості;
- насильницьке винищення людей;
- злочин апартеїду (расова дискримінація);

- інші нелюдські дії аналогічного характеру, що полягають в умисному спричиненні сильних страждань або серйозних тілесних ушкоджень, або серйозного збитку психічному чи фізичному здоров'ю.

Військові злочини - це дії, що охоплюють велику частину серйозних порушень Міжнародного гуманітарного права, згаданих у Женевських конвенціях 1949 р. і Додаткових протоколах до них 1977 р., а саме:

- умисне вбивство;
- тортури і нелюдське поводження (зокрема, проведення біологічних дослідів);
- умисне спричинення важких страждань;
- нанесення серйозних тілесних ушкоджень або шкоди здоров'ю;
- напади, спрямовані проти цивільного населення;
- депортація або незаконне переселення;
- застосування заборонених методів і засобів ведення війни (хімічної або запальної зброї);
- віроломне використання розпізнавальної емблеми Червоного Хреста, Червоного Півмісяця та інших захисних знаків;
- розграбування державного або приватного майна;
- узяття заручників.

Стан війни визначається не лише відкритою збройною боротьбою держав, але й розривом мирних відносин між ними (дипломатичних, торгових та ін.) і спричиняє визначені юридичні наслідки відповідно до міжнародних договорів. Відповідно до III Гаазької конвенції 1907 р. стану війни обов'язково повинно передувати попередження у формі обґрунтованого оголошення війни чи ультиматуму з умовним оголошенням війни. Про стан війни повинні бути негайно сповіщені нейтральні держави.

Резолюція Генеральної Асамблеї ООН від 14 грудня 1974 р. № 3314 визначає такі дії як акти агресії (незалежно від того, оголошена війна чи ні):

- вторгнення збройних сил на територію іншої держави, її анексія чи окупація (навіть тимчасова);
- бомбардування чи застосування іншої зброї проти території іншої держави;
- блокада портів чи берегів іншої держави;
- напад на збройні сили іншої держави;
- застосування збройних сил, що перебувають на території іншої держави за згодою з останньою, при порушенні умов угоди, а також перебування їх на території іншої держави після закінчення терміну угоди;
- надання державою своєї території для здійснення агресії третьою державою відносно іншої держави;
- засилання збройних банд, груп, найманців та ін. від імені держави, які здійснюють акти збройної боротьби проти іншої держави, за серйозністю співставні з попередніми пунктами.

У разі настання стану війни держава відповідає за те, щоб громадяни ворожої держави, що користуються імунітетом, у найкоротший термін залишили її

територію. До громадян ворожої держави, що не володіють імунітетом, можуть бути застосовані заходи обмеження свободи пересування, аж до інтернування.

Збройні сили держави, щоб користуватися правами, визначеними міжнародними договорами, повинні відповідати таким умовам:

- перебувати під командуванням людини, що відповідає за їхні дії;
- мати знаки розрізнення;
- відкрито носити зброю;
- поважати закони і звичаї війни.

З погляду міжнародного права, збройні сили воюючих держав поділяють на **комбатантів (що борються)** і некомбатантів. До останніх належить, наприклад, медичний персонал. Право застосовувати зброю закріплене тільки за першими. Мирні жителі, що спонтанно схопилися за зброю при наближенні ворога, автоматично набувають статус комбатанта.

Комбатанти, що потрапили під владу ворога, мають право на статус військовополонених.

Зазначимо, що **найманці взагалі не мають права на статус комбатанта, а отже, - і військовополоненого.**

Права й обов'язки військовополонених регулюються IV Гаазькою конвенцією 1907 р. та Женевськими конвенціями 1949 р.

Закони і звичаї війни починають свою дію з IV Гаазької конвенції 1907 р., яка ввела норму, згідно з якою право воюючих сторін застосовувати засоби поразки супротивника не є необмеженим. Згідно з цією конвенцією, а також додатковими протоколами до Женевських конвенцій 1949 р., заборонено:

- використовувати отрути чи отруєну зброю;
- по-зрадницькому вбивати чи ранили тих, хто належить до армії чи населення ворожої держави;
- убивати чи ранили супротивника, який, поклавши зброю чи не маючи можливості оборонятися, здався;
- віддавати наказ не залишати нікого в живих, а також погрожувати чи діяти в такий спосіб;
- використовувати зброю, боєприпаси чи матеріали, створені з метою спричинити зайві страждання;
- зловживати прапором перемир'я, національними прапорами, знаками розрізнення та уніформою, так само, як і емблемами, визначеними Женевською конвенцією;
- знищувати чи конфісковувати власність ворога, якщо тільки це не продиктовано військовою потребою;
- повідомляти про припинення чи позбавлення сили прав чи вимог підданих ворожої держави.

Заборонено використовувати підданих ворожої держави проти їхньої країни, навіть якщо вони перебували на військовій службі в цій державі до початку війни. Щодо останнього пункту є висновок ООН, експерти якого заявили, що призов

жителів Криму на військову службу в російській армії порушує положення Женевської конвенції про захист цивільного населення під час війни.

Військам також заборонено атакувати незахищені міста, селища й будинки.

Під час облоги чи бомбардування потрібно зважати на те, аби не постраждали релігійні споруди, мистецькі, наукові, добродійні будівлі, а також госпіталі, пам'ятки історії та місця перебування поранених і хворих, якщо тільки ці будинки не використовують у військових цілях.

Грабіж і мародерство заборонені. **Грабіж** або **грабунок** — відкрите [викрадення](#) чужого майна.

Грабіж є різновидом викрадення, вирізняючись з-поміж інших видів викрадення тим, що грабіжник не приховує свого наміру протиправно вилучити майно в потерпілого, при цьому ігнорує волю потерпілого чи третіх осіб.

Завдяки характеру ставлення злочинця до своїх дій грабіж є злочином підвищеної суспільної небезпеки, у порівнянні з таким різновидом викрадення, як [крадіжка](#)^{[1][2]}.

Мародёрство — викрадення на полі бою речей, що знаходяться при вбитих чи поранених (стаття 432 Кримінального кодексу України від 05.04.2001 № 2341-III).

Предметом Мародерства може бути тільки приватне майно (гроші, годинники тощо) вбитих чи поранених, незалежно від того, до якої армії вони належать. **Зброя, боєприпаси**, документи, що містять відомості військового характеру, інші речі, придатні для використання під час ведення військових дій, не є предметом цього злочину^[1]

Окремо МГП підкреслює питання, пов'язані з захистом мирного населення та мирних об'єктів під час збройних конфліктів, що регулюються I протоколом до Женевських конвенцій 1949 р. Відповідно до цього протоколу заборонено:

- мирне населення, окремих його представників чи мирні об'єкти використовувати як цілі наступу;
- проводити невивіркові наступи (не спрямовані на конкретну військову мету чи зброю, що не допускає можливості такого наступу), а також наступи, які спричиняють надлишкову кількість жертв серед мирного населення, порівняно з досягнутими військовими успіхами;
- використовувати голод мирного населення як засіб війни;
- нападати на об'єкти, що відіграють важливу роль для життєзабезпечення мирного населення;
- нападати на спорудження (греблі, дамби, АЕС), внаслідок руйнування яких може вивільнитися їх небезпечна сила і спричинити значні втрати серед мирного населення (за винятком випадків, коли такі спорудження надають безпосередню підтримку збройним силам і немає іншого розумного способу припинити цю підтримку).

Мирне населення у визначеному місці не є перешкодою для проведення воєнних операцій у цьому місці, проте використовувати його як "живий щит" суворо заборонено.

У протоколі також зазначено, що під час планування та проведення воєнних операцій потрібно намагатись уникнути жертв серед мирного населення чи, на крайній випадок, мінімізувати їх. У багатьох сучасних конфліктах втрати серед цивільного населення і руйнування цивільної інфраструктури є наслідками навмисних дій проти тих, хто не бере участі у воєнних діях.

Ще однією забороною МГП є насильницьке переселення цивільних осіб. Сьогодні нараховують 30 млн переселених осіб, 80 % з яких - жінки і діти. Жінки, що є

переміщеними особами всередині своєї країни, несуть на собі дуже важкий тягар, залишаючись самотніми головами родин і несучи відповідальність за виховання своїх дітей. Переміщені особи часто систематично піддаються жорстокому поводженню і не мають адекватного фізичного захисту, це змушує їх до втечі, і вони залишають своє майно, будинки і рідних.

Норми міжнародного гуманітарного права, закріплені в Женевських конвенціях та в Додаткових протоколах до них, а також в інших договорах, передбачають надання міжнародно-правового захисту таким категоріям цивільних осіб, серед яких - жінки і діти до 15-літнього віку. Надання спеціального режиму захисту пов'язане з підвищеною уразливістю цих осіб в умовах збройного конфлікту. У Декларації про захист жінок і дітей за надзвичайних обставин і під час збройних конфліктів, прийнятій Генеральною Асамблеєю в 1974 р., зазначено, що всі форми репресій, жорстокого і нелюдського поводження з жінками і дітьми - враховуючи перебування у в'язниці, катування, розстріли, масові арешти, колективні покарання, руйнування житла і насильницьке вигнання з місць проживання, що здійснюється воюючими сторонами під час проведення воєнних операцій або на окупованих територіях, - все це вважається злочином.

У IV Женевській конвенції передбачено, що вагітні жінки і матері малолітніх дітей повинні одержувати додаткове харчування згідно з їхніми фізіологічними потребами, щоб уникнути будь-яких хвороб, зумовлених недостатнім харчуванням, оскільки це може відбитися на здоров'ї майбутніх поколінь. Матерів малолітніх дітей повинні приймати в будь-якій установі, здатній забезпечити їхнє належне лікування і медичну допомогу, рівноцінну тій, що отримує населення. У разі арешту, затримання чи інтернування з причин, пов'язаних зі збройним конфліктом, жінок і дітей утримують у відокремлених приміщеннях, крім тих випадків, коли сім'ї розміщують окремо, а вагітним жінкам забезпечують якнайшвидше звільнення.

Спеціальний режим захисту передбачено нормами МГП і щодо дітей. Женевські конвенції 1949 р. і Додаткові протоколи 1977 р. вміщують близько 25 статей, які забезпечують особливий захист дітям від будь-яких посягань. Сторони, що перебувають у конфлікті, забезпечують захист і допомогу, які їм потрібні з огляду на їхній вік або з будь-якої іншої причини.

Питання окупації українських територій і визнання такого їх статусу є важливим у контексті майбутніх репарацій від країни-агресора. **Територію держави вважають окупованою, якщо фактична влада на ній перейшла до рук ворожої армії.**

Питання, пов'язані з окупацією, регулює IV Гаазька конвенція 1907 р.

З переходом фактичної влади на території до окупаційної адміністрації остання зобов'язана здійснити все від неї залежне для відновлення громадського порядку та спокою. Закони, колись установлені на цій території, повинні зберігати свою силу, якщо тільки зворотне не продиктоване крайньою потребою. Потрібно поважати права сім'ї, окремих осіб та приватної власності.

Заборонено:

- примушувати населення окупованої території до видачі інформації про армію воюючої сторони і про її способи оборони;
  - примушувати населення присягати на вірність ворожій державі;
  - карати суб'єктів за діяння, яких вони не робили (колективні покарання).
- Грабіж, безумовно, заборонений. Якщо ворожа держава збирає на території встановлені законною владою податки, вона повинна керуватися існуючими правилами оподаткування і нести витрати в розмірах, що відповідають розміру витрат законного уряду на цій території. Контрибуція може бути стягнута тільки на основі розпорядження військового командування, платникам контрибуції потрібно видати розписку.

Контрибу́ція (Kontribution; від лат. *contribuo* — збираю, стягую^[1] — загальний внесок, громадський збір коштів):

- примусові післявоєнні платежі, які сплачує держава, що зазнала поразки у війні, державам-переможницям;
- примусові грошові або натуральні стягнення з населення окупованої території, які проводять окупаційні війська на свою користь^[1].

Армія, що займає область, має право заволодіти грошима, фондами, борговими вимогами й іншими активами, що належать безпосередньо державі, які можуть бути використані у військових цілях. Власність громад, релігійних, художніх, освітніх, наукових і благодійних установ прирівнюється до приватної, навіть якщо останні належать державі. Заборонено захоплювати, руйнувати подібні установи, а також нищити історичні, культурні та наукові цінності.

Командири з обох сторін конфлікту повинні неухильно виконувати норми МГП під час організації бою та визначення основних видів бойового забезпечення.

1. Сили, які здійснюють військові операції, повинні бути керованими.
2. Командиру, який керує збройними силами, щоб ухвалити певне рішення, потрібно: мати відомості про всі ситуації на території майбутніх бойових дій, що є підставою для складання маршрутів руху (чи є населені пункти, чи можна їх обійти, які можливості для пересування важкого озброєння або піхоти); передбачити заходи, які відповідають праву збройних конфліктів, тобто вживати такі дії, які скеровані на зменшення жертв серед цивільного населення і зведення ступеня руйнувань до мінімуму; проаналізувати тактичну ситуацію, тобто розглянути всі конкретні ситуації з погляду гуманізму та військової потреби і передбачити захисні заходи, скеровані проти небезпек, які можуть виникати внаслідок військових дій щодо цивільних осіб і цивільних об'єктів.
3. Підлеглим потрібно доручати такі бойові завдання, які вони зможуть виконати, не порушуючи положень права війни.
4. Для виконання наказу хід проведення військових операцій потрібно ретельно контролювати. Контроль дає можливість командирові переконатися в тому, що його підлеглі виконують свої бойові завдання, дотримуючись дисципліни і права війни.

5. Військові дії повинні бути спрямовані тільки проти військових об'єктів супротивника.
6. Вибираючи методи і засоби ведення бойових дій, потрібно застосовувати заходи, спрямовані на запобігання випадковим втратам серед цивільного населення і випадковим руйнуванням цивільних об'єктів.
7. Потрібно завчасно попереджувати про напади, які можуть торкнутися цивільного населення, за винятком тих випадків, коли обставини цього не передбачають, тобто офіційні особи районів, по яких планують нанести бомбардування, за змогою повинні бути наперед поінформовані про це, за винятком тих випадків, коли раптовість і штурм є єдиними способами досягнення військової переваги.
8. Під час проведення військових операцій заборонено порушувати норми, визначені IV Гаазькою конвенцією 1907 р. і Женевськими конвенціями.
9. Під час проведення бойових дій повинні бути передбачені всі заходи, які запобігають завданню збитків будівлям і об'єктам, що належать до культурних цінностей, історичних пам'яток, витворів мистецтва, лікарень і місць відправлення культу.

Деякі об'єкти, що користуються особливим захистом:

Культурні цінності:

- пам'ятники: твори архітектури, монументальної скульптури і живопису, елементи або структури археологічного характеру, написи, печери і групи елементів, які мають видатну універсальну цінність з погляду історії, мистецтва або науки;
  - архітектурні ансамблі: групи ізольованих або об'єднаних споруд, архітектура, єдність або зв'язок із пейзажем яких становлять видатну універсальну історичну, мистецьку або наукову цінність;
  - визначні місця: твори людини або спільні творіння людини і природи, а також зони, зокрема археологічні визначні місця, що представляють видатну універсальну цінність з погляду історії, естетики, етнології або антропології.
- Культурні цінності можуть бути позбавлені статусу недоторканності в разі крайньої військової потреби.

Споруди, що містять небезпечні сили: • греблі, атомні електростанції.

Повинні позначатися розпізнавальними емблемами. Важко уявити наслідки збройного нападу на них. Цивільний захист: захищає цивільне населення під час збройного конфлікту і допомагає йому.

Особи, які не є комбатантами, можуть одягатися по-військовому й мати легку вогнепальну зброю. Вони повинні застосовувати розпізнавальний знак.

У цих зонах не повинно бути: комбатантів, стаціонарних бойових споруд, рухомих бойових озброєнь, ворожих дій; будь-якої діяльності, пов'язаної з бойовими діями.

• Цивільний захист

Міжнародним правом встановлена не лише особиста відповідальність за військові злочини і злочини проти людства, але також і командна

відповідальність. Стаття 86 I протоколу до Женевських конвенцій 1949 р. стверджує, що командир несе відповідальність за порушення конвенцій і також підлеглі, в тому випадку, якщо він знав про можливість здійснення ними злочинів, але не вжив відповідних заходів для запобігання цьому.

У 2014 р. держави-члени Організації з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ) заявили, що з лютого 2014 р. Росія:

- порушила всі десять гельсінських принципів, причому деякі з них грубо й невикористовувано;
- порушує свої міжнародні зобов'язання за Будапештським меморандумом;
- здійснила насильницьку анексію Криму;
- чинить військову агресію і різні форми примусу, спрямовані на утиск властивих суверенітету України прав на угоду власним інтересам;
- продовжує порушувати свої міжнародні зобов'язання, висувати незаконні домагання на східну частину України, як вона вже чинила раніше, й загрожує і надалі так чинити стосовно інших держав-учасників.

18 січня 2018 р. ухвалено "Закон про реінтеграцію Донбасу", що має на меті визначити особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях. **Документ визнає Росію агресором та окупантом.** Дії Російської Федерації на території Донецької і Луганської областей у тексті закону названі "збройною агресією Російської Федерації".

Верховна Рада дала свою згоду на рішення Президента України про використання Збройних Сил та інших військових формувань для оборони, відсічі та стримування російської збройної агресії. Український парламент схвалив застосування військ для забезпечення державного суверенітету на тимчасово окупованих територіях. У такій ситуації всі дії на захоплених територіях порушують міжнародні закони, які визначає Міжнародне гуманітарне право (МГП, право війни, право збройних конфліктів).

Викладач

В.К.Кучабський